

УКРАЇНА В СИСТЕМІ МОНОПОЛЯРНОГО І МУЛЬТИПОЛЯРНОГО СВІТУ

Наукові праці МАУП, 2010, вип. 2(25), с. 134–138

Розглядається система монополярного і мультиполярного світу і місце України в ній. Досліджено можливі варіанти майбутнього розвитку України в контексті сучасних глобалізаційних процесів. Дається коротка характеристика глобалізації як явища (її позитивні та негативні сторони). Моделюється ситуація монополярного світу, становище України в системі монополярних відносин з домінуючою державою, якою може стати США, КНР, РФ та ЄС.

Держава — це не просто інститут управління суспільством, це організм, який не може існувати окремо від інших собі подібних. Держава, як суб'єкт міжнародного права, не може встановлювати власні правила, не беручи до уваги думку інших держав. Має існувати певна рівновага, симбіоз. Тож суспільство винайшло систему правил поведінки всіх держав на міжнародній арені — систему міжнародних відносин. Таким чином у 1648 р. було започатковано першу систему міжнародних відносин, яка отримала назву Вестфальського світоустрою.

Нині питання монополярного і мультиполярного світу є дуже актуальним для України, оскільки уряд зобов'язаний визначити напрям зовнішньої політики держави для її подальшого розвитку. Світ не може чекати поки Україна врешті-решт визначиться у своєму виборі. Процес глобалізації та регіоналізації триває, і якщо Україна так і залишатиметься у стані невизначеності, то вона може знову втратити свою незалежність.

Питання про місце України в системі монополярного та мультиполярного світу стало об'єктом дослідження для багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Серед них М. Козловець, Л. Чекаленко, Ю. Павленко, М. Сенченко, В. Хуан, Р. Філіпович, М. Мобаран та ін. Головна тема їхніх досліджень — сучасні глобалізаційні процеси, а саме: їх позитивні і негативні наслідки. Думки вчених відрізняються між собою, але всі вони згодні з тим, що Україна повинна вибрати певний шлях розвитку — чи це буде самостійний шлях розвитку, чи розвиток у співпраці зі Сходом або Заходом.

Основною метою публікації є демонстрація можливих наслідків глобалізаційних перетворень. Головне завдання роботи — з'ясувати роль і місце України в системі монополярного і мультиполярного світу та знайти найкращі варіанти для подальшого розвитку країни.

Закінчення Другої світової війни поклато початок існуванню нової системи міжнародних політичних відносин, а саме: біполярної системи, де влада у світі розподілялася між двома наддержавами — США і СРСР. Світ розділювався на держави капіталістичного і соціалістичного таборів, на Схід і Захід, на тоталітаризм і демократію. У 1949 р. за ініціативою США було створено Організацію Північноатлантичного договору, НАТО, а в 1955 р. у відповідь на американські дії СРСР створила Організацію Варшавського договору. Хоча в суспільстві існувало значне напруження через можливість третьої світової війни, все ж таки була певна рівновага, яка унеможлилювала домінування однієї держави над цілим світом.

Розпад СРСР не зробив США гегемоном у світовому пануванні, оскільки на міжнародній арені з'явилися нові суб'єкти міжнародних відносин. ЄС, як союз держав — членів Європейських Спільнот (ЄВС, ЄОВіС, Євратом), став ще однією силою в боротьбі за світове панування. КНР, яка займає 3-тє місце у світовій торгівлі, також висуває свою кандидатуру на пост "володаря світу". Японія, яка випереджає весь світ технологічними розробками, майже не маючи корисних копалин, продовжує впливати на економіку всього світу. Індія, Російська Федерація та інші держави, що

стрімко розвиваються, також спроможні конкурувати з США та ЄС.

Таким чином, світ з біполярного перетворився на мультиполярний, де у кожній державі своя стратегія розвитку. Але серед “держав-велетнів” ще існують позаблокові держави, серед них і Україна.

Існування України як незалежної держави та окремого суб’єкта міжнародного права на геополітичній карті світу стає дедалі важчим. У мультиполярному світі, де всі держави об’єднуються в певні союзи, дуже важко залишатися осторонь. І тут постає питання про глобалізацію. На думку М. І. Сенченка, глобалізація — це спосіб завоювання світового панування, ідеологія поділу людства на дві частини: на пануючий та обслуговуючий клас [7, 77]. Тобто глобалізація — це той процес, який, об’єднавши світ в одну суцільну спільноту, знищить раз і назавжди самостійність людини, відкриє двері транснаціональним корпораціям, які стануть монополістами в економічній системі держави. Доктор Р. Філіпович у своїй статті “Глобалізація: обличчя і суть” наголошує, що тільки 10 держав світу мають доходи, що перевищують капітали найбільших корпорацій. За його даними філії компанії “Шелл” виконують операції у 130 країнах світу, а корпорація “Макдональдс” має близько 20 тис. філій по всьому світу [8, 16].

Існує і позитивна думка про глобалізацію. Наприклад, Надзвичайний і Повноважений Посол В’єтнаму В. З. Хуан визначає глобалізацію як “інтеграцію держав у світову економіку за допомогою політики “відкритих дверей”: через лібералізацію торгівлі, розширення всіх галузей виробництва й обміну на ринку, звуження протекціоністських заходів, узгодження національних правових систем з міжнародними вимогами” [9, 18]. Тобто глобалізація спрощує умови торгівлі між країнами, збільшує фінансові потоки, дає можливість розповсюдженню інновацій у будь-якій сфері суспільних відносин, зменшує силову напругу між державами і таким чином просто поліпшує становище кожного суб’єкта глобалізаційного процесу.

Дуже часто політики-популісти висловлюються, що Україна — це позаблокова держава, яка повинна розвиватися самотужки, без допомоги НАТО, ЄС та “старшого брата” — Росії. Звичайно, романтичний ірраціоналізм завжди має привабливий вигляд, але якщо придивитися ближче до сьогоденної ситуації, то можна помітити, що Україна не здатна розв’язати свої економічні, політичні та інші проблеми самотужки.

Ій конче необхідна допомога зі сторони. Як писав М. Козловець в одній зі своїх статей: “Українська держава перестає виконувати свої визначальні функції. Вона слабо контролює кордони та міграційні потоки, якість продуктів харчування та медикаментів, не забезпечує ні обороноздатності, ні економічної незалежності, ні соціальної справедливості” [2, 46].

Українська територія хоч і багата на корисні копалини, але все ж таки українська економіка багата в чому залежить від інших держав. Питання газу і нафти, мабуть, ще на довгі роки залишаться болючим для українського уряду. Ідея створення Російським урядом “північного” та “південного” потоків — газопроводів, які прямують до Європи через Балтійське та Чорне моря, обминаючи при цьому територію України, може негативно позначитися на економічній ситуації нашої держави. РФ здійснює тиск на економіку України, бо розуміє, що за таких умов Україна не зможе існувати без російської допомоги. І це стосується не тільки нафти і газу. Відносини України і Росії завжди були не найкращими, але все ж таки з економічної точки зору Росія для української сторони найбільший торговий партнер.

М. І. Михальченко стверджує, що Україна — це лімітроф, тобто прикордонна зона, яка об’єднує дві цивілізації — західну і російсько-євразійську. І головною особливістю є те, що лімітроф — це перехідний стан, якщо народ лімітрофу не вкоріниться у структурі певної регіональної цивілізації, існування цієї держави як незалежної стане проблематичним [3]. Тобто Україні вже час остаточно визначитися з напрямом подальшого розвитку.

Україна для Заходу — це щит, який захищає територію ЄС від РФ, тому ЄС не вигідно приймати Україну до свого складу. Росія, за умов членства України, може відчутти як економічну, так і військову небезпеку для себе, що може, у свою чергу, викликати економічний тиск і на країни ЄС, і це ще в кращому випадку. У гіршому — цей вступ може призвести до чергового військового конфлікту світового масштабу, і саме Україна стане епіцентром подій, оскільки вона стоїть на шляху між Європою та Росією.

Усі зазвичай намагаються зрозуміти, чи потрібні нам Росія, США, ЄС, замість того, щоб запитати себе, а чи потрібні ми їм? Може їх все це влаштовує? Останнім часом інтерес уряду США до України дещо послабився. Америка нарешті зрозуміла, що потрібно піклуватися про свій народ, а не про демократію у світі. Заволодіти світом вони

ще встигнуть, а от врятувати свою державу може вже й не бути нагоди. Отже, взаємовідносини України з США можуть уповільнитися, або навіть припинитися на необмежений термін. Тому вступ до НАТО унеможлиблюється, оскільки більшість її членів проти прискороного вступу України, а задовольнити умови вступу до НАТО Україна, на жаль, поки що не здатна. А без НАТО нам не бачити і членства в ЄС.

Ідея Радянського Союзу була вже не такою й поганою. Звичайно, були великі мінуси цього союзу, але це не помилки народів, які об'єдналися під єдиним прапором, це були помилки влади. Не обов'язково повертати разом із спільною державністю тоталітарний режим правління. Демократія в її найкращому розумінні може створити аналог ЄС, але для цього не потрібно знищувати національні та етнічні ознаки народів, навпаки, їх потрібно захищати, розвивати та вдосконалювати. Нам не потрібний централізм у владі, нам потрібна самоорганізація та самореалізація влади на місцях, яка забезпечить захист та гідний розвиток як народу окремої країни, так і народу Союзу в цілому. На базі СНД Україна, разом з іншими державами-членами, може увійти у новий союз, який буде побудований, враховуючи помилки СРСР і сучасного ЄС.

Монополярний світ ставить перед Україною чимало невизначених питань. Монополярний світ — це світ, де існує єдиний центр впливу, де характер міжнародних політично-економічних відносин диктує одна держава, де немає плюралізму в міжнародних відносинах, а існує тільки одна єдина виважена стратегія, згідно з якою і приймаються всі рішення на світовій арені. І яке місце посідатиме Україна в даному випадку, залежить насамперед від того, хто стане тим монополістом влади.

Найвірогіднішими кандидатами на “володаря світу” є США, як держава з найрозвиненішими технологіями озброєння; КНР, яка має найвищі показники розвитку економіки та найбільший демографічний показник у світі, та, звісно ж, Росія, яка не обділена природними багатствами, великою територією та величезним ядерним озброєнням, другим після США.

З цих трьох представників Китай, мабуть, найменше зацікавлений у відносинах з Україною. Китайсько-українські відносини починаються 27 грудня 1991 р., коли КНР визнав Україну незалежною державою, і продовжуються до сьогодні, хоча й не набирають значного оберту. Наприклад, торговельно-економічні відносини

між країнами становлять близько 800 млн дол. на рік. Також є деякі взаємовідносини у військовій сфері, це передусім поставки турбін для кораблів і систем радіолокації. Незважаючи на співпрацю двох держав, Україна для Китаю ще один реципієнт у системі міжнародної економічної комунікації, де на роль комунікатора претендує КНР, тобто Україна — це ще одне місце збуту китайського товару.

Другим ймовірним претендентом є РФ. Хоча відносини між Україною та РФ перебувають у не найкращому стані, та все ж таки Україна другий, після Білорусії, торговий партнер. Їх торговельні відносини становлять близько 14 млрд дол. Саме Росія, за прогнозами британського геополітика Хелфорда Дж. Маккіндера, стане володарем світу. За його словами: “Хто володіє хартлендом, той володіє світом” [5; 11]. Хартленд — масивна північно-східна частина Євразії, оточена з півдня і сходу гірськими масивами. Саме Росія володіє цим “хартлендом”. Маючи величезні запаси нафти, газу, вугілля та інших життєво важливих ресурсів, Росія керуватиме головними тенденціями світової економіки. Українсько-російські відносини є найважливішими для України та відіграють неабияку роль і для самої Росії. Вчені прогнозують величезний спад народжуваності російського населення, в 2015 р. населення Росії становитиме близько 130 млн, а це для такої величезної держави дуже мало. Тобто, не виключається такий варіант, що демографічний показник російського населення збільшуватиметься за рахунок українського народу. Тому саме український народ, а не українська державність, буде цікавим для Росії.

Український економіст Ю. В. Павленко, як і багато інших вчених, наполягає на співпраці саме зі Сходом, наголошуючи на тому, що Україні потрібна робота із просування української продукції, яка майже не продається на Заході, в країни Сходу та Півдня. Не менш важливим, на його думку, є розвиток кооперації з Росією, Білоруссю та Казахстаном як у виробничих галузях (космонавтика, озброєння, літакобудування), так і в створенні сучасної транспортної мережі між західними та східними центрами випереджаючого розвитку [6].

США зі своєю політикою “демократія в усьому світі” в подальшому майбутньому, якщо все-таки вони стануть монополістом міжнародних відносин, Україну просто забуде. Україна для США — це ще одна сходинка на шляху до Росії. За словами доктора Мобрана: “США стали панів-

ною державою у світі і намагаються нав'язати своє володарювання і вплив усім державам світу через пропозицію нових понять і термінів, які, по суті, є справедливими і об'єктивними (поширення демократії, гарантія й поважання прав людини, вісь зла, боротьба з тероризмом, створення нового світового режиму, глобалізація), проте на практиці переслідують досягнення своїх цілей" [4, 21]. Україна може допомогти силовій експансивній політиці США відносно Росії, але не більше. США, які найближчим майбутнім можуть залишитися без нафти, ведуть боротьбу насамперед за своє виживання, а Україна — це тільки засіб.

За умов панування ЄС ситуація України навряд чи зміниться. Європа зацікавлена в Україні як стороні, яка стримує натиски зі Сходу. Звісно, існує можливість того, що Україна стане членом ЄС, за умови відповідності копенгагенським критеріям, до чого нашої державі ще далеко. Навіть за таких умов, у випадку напруженості між Сходом і Заходом, Україна буде у становищі оборонної стіни. Але, приміром, Л. Чекаленко, яка, порівнюючи керівництво ЄЕП і ЄС, вважає, що перевагу потрібно надавати саме ЄС, оскільки там всі питання учасники вирішують спільно, на відміну від органів ЄЕП, які очолюють лише представники РФ [10].

Не слід забувати про те, що ЄЕП, на відміну від ЄС, є реальною пропозицією, яку можна вдосконалювати шляхом переговорів і виваженої думки українського уряду.

Отже, підбиваючи підсумки, можна наголосити, що Україна в системі монополярного та мультиполярного світу може врятуватися, вижити і навіть досягти певного, а може, і значного розвитку за рахунок співпраці з правильно вибраною стороною. Розглядаючи Україну в системі мультиполярного світу, можна зробити висновок, що Україна на самостійне "одужання" вже не спроможна, їй конче необхідна допомога зі сторони. І дуже важливо в цьому випадку знайти згоду з вибраною стороною. Зосереджуючись на глобальних цілях, не треба концентрувати свою увагу на партнерських відносинах, які не мають серйозного майбутнього. Відвертаючись від держав західної цивілізації, потрібно пам'ятати про першочергову мету — довгострокові й вигідні партнерські відносини, які на даний момент можливі лише в контексті Східної цивілізації.

Монополярний світ не розчиняє перед Українською державою двері всевладдя. Але за деяких обставин Україна може мати можливість існувати як самостійний суб'єкт міжнародного

права. Співпраця України з КНР хоч і має стабільний характер, але великого майбутнього не обіцяє. Політико-економічна увага Заходу (ЄС, США) може в будь-який момент завершитися, і тоді Україна з партнера перетвориться на служницю. Найвигіднішим для України залишається напрям співпраці у бік РФ. Як пророкував Серафим Саровський: "Росія зазнає багато бід і ціною великих страждань знайде велику славу. Вона об'єднає православних слов'ян в одну могутню державу, страшну для ворогів Христових". Російська Федерація — це не зло, яке прагне знищити державність України, це не тоталітаризм, який намагається витіснити демократію, це не держава, яка прагне панування, але це держава, яка прагне співробітництва заради свого народу, і не обов'язково для цього розпочинати війну з сусідніми країнами. Росія здатна забезпечити Україну як вугіллям, так і газом. Росія — це єдиний вихід зі складної ситуації, це єдине, що може врятувати Україну від занепаду. Україна і Росія — це два брати, які мають спільну історію, культуру, релігію, це дві держави, які повинні взаємодіяти заради мирного співіснування дійсно братських народів — українського і російського.

Література

1. Гловач Б. Модернізація України в контексті європейської інтеграції // Персонал. — 2003. — № 8. — С. 31–35.
2. Козловець М. Глобалізація як тест на виживання націй-держав // Персонал. — 2008. — № 3–4. — С. 42–52.
3. Михальченко М. И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? — К., 2001. — 321 с.
4. Мобран М. Прояви глобалізації у Близькосхідному регіоні // Персонал. — 2003. — № 8. — С. 20–23.
5. Маккіндер Х. Дж. Географическая ось истории // Полис ("Политические исследования"). — 1995 — № 4. — С. 8–20.
6. Павленко Ю. В. Україна в системі глобалізаційного цивілізаційного простору // Економіка і прогнозування. — 2003. — № 3. — С. 41–57.
7. Сенченко М. І. Латентні структури світової політики: нарис з конспірології. — 2-ге вид., стереотип. — К.: МАУП, 2005. — 377 с.
8. Філіпович Р. Глобалізація — обличчя і суть // Персонал. — 2003. — № 8. — С. 12–15.
9. Хуан В. З. Глобалізація: позитивні й негативні наслідки для країн, що розвиваються // Персонал. — 2003. — № 8. — С. 16–19.
10. Чекаленко Л. Зовнішньополітичний вибір України. Куди рухатися далі? // Персонал. — 2008. — № 2. — С. 18–23.

Питання про місце України в системі монополярного і мультиполярного світу на сьогодні є пріоритетним у діяльності українського уряду. Визначення пріоритетів для українського народу є основним критерієм, яким має керуватися влада. Розглядаючи усі можливі варіанти подальшої трансформації, з-поміж усіх світових лідерів вибір України варіюється між Заходом (США, ЄС) та Сходом (Російська Федерація). Зважаючи на всі наявні умови, Україна повинна вибрати саме Російську Федерацію як основного партнера в подальшій співпраці у сфері міжнародних відносин.

Вопрос о месте Украины в системе монополярного и мультиполярного мира на сегодняшний день является приоритетным в деятельности украинского правительства. Определение приоритетов для украинского народа есть основной критерий, которым должна руководствоваться власть. Рассматривая возможные варианты дальнейшей трансформации, из всех мировых лидеров выбор Украины варьируется между Западом (США, ЕС) и Востоком (Российская Федерация). Взвешивая все имеющиеся условия, Украина должна выбрать именно Российскую Федерацию как основного партнера в дальнейшем сотрудничестве в сфере международных отношений.

Today the question of Ukraine's place in the unipolar and multipolar world today is a priority in the activities of the Ukrainian government. Setting priorities for the Ukrainian people is the main criterion that should guide the ruling elite. Considering all the possible options for the further transformation of all the world leaders in Ukraine's choice varies between the West (USA, EU) and East (Russian Federation). Weighing all the conditions, Ukraine should choose the Russian Federation, as a key partner in further cooperation in the sphere of international relations.

Надійшла 15 квітня 2010 р.